

**TÜRK TABİPLERİ BİRLİĞİ
GÖSTERİ KONTROL AJANLARININ
SAĞLIĞA ETKİLERİ VE HAK İHLALLERİ:
MART 2025 DÖNEMİNE İLİŞKİN BİR
DEĞERLENDİRME**

**TÜRK
TABİPLERİ
BİRLİĞİ**

Giriş

2025 yılının Mart ayında, Türkiye’de yerel yönetimlere yönelik yapılan görevden almalar, kamuoyunda geniş yankı uyandırmış ve yaygın kitlesel protestolarla karşılık bulmuştur. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu’nun 19 Mart 2025 tarihinde görevinden alınmasının ardından protesto gösterileri tüm ülkeye yayılmıştır. İçişleri Bakanlığı’nın açıklamasına göre, ülke genelinde yaklaşık 2,000 kişi gözaltına alınmış, 300’ün üzerinde kişi ise tutuklanmıştır.

İfade özgürlüğü ve barışçıl toplanma hakkı, uluslararası hukukta olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 34. maddesiyle de güvence altına alınmıştır. Buna rağmen, söz konusu gösteriler sırasında kolluk kuvvetleri tarafından yoğun şekilde gösteri kontrol ajanları -yaygın bilinen adıyla “biber gazı” ve plastik mermi gibi araçlar- kullanıldığı hem medya raporlarında hem de çeşitli sivil toplum örgütlerinin saha gözlemlerinde yer almıştır.

Göz yaşartıcı kimyasalların dünya genelinde yasaklanması yönünde önemli çalışmalar yürütülmekte olup, yaygın kullanılan ajanlar arasında Chlorobenzylidenmalononitrile (CS), Chloroacetophenone (CN) ve Oleoresin Capsicum (OC) yer almaktadır. Bu maddeler her ne kadar “gaz” olarak adlandırılrsa da pratikte sıvı formlarda kullanılır ve suda çözünmediklerinden olumsuz etkileri ile baş etmek güçtür. Olayların görüntüleri ve tanıklıklarımız, kimyasal ajanların göstericileri hedef alarak ve hatta Türkiye’nin de imzacısı olduğu Kimyasal Silahlar Konvansiyonu’na göre ‘kimyasal silah’ sınıfına girecek biçimde kullanıldığını göstermektedir. Temel insan haklarına aykırı bu uygulama, aynı zamanda ağır, kalıcı ve hatta ölümcül sağlık sorunlarına yol açabilmektedir.

Türk Tabipleri Birliği bu süreçte gösteri kontrol ajanlarından etkilenen kişilere ulaşarak yaşanan sağlık sorunlarını görünür kılmayı ve yetkilileri yol açtığı sağlık sonuçları çok ağır olan bu uygulamalar konusunda uyarıyı amaçlamaktadır.

Yöntem

Gösteri kontrol ajanlarına maruz kalanların sağlığının nasıl etkilendiğini değerlendirmek amacıyla bir soru formu geliştirilmiştir. Soru formu 2-10 Nisan 2025 tarihleri arasında TTB internet sitesinden yayımlanmış ve sosyal medya mecralarından duyurusu yapılmıştır. Katılımcıların kimlik bilgileri toplanmamış, IP adreslerine erişilemeyecek bir güvenlik sistemi oluşturulmuştur.

Soru formu 10,274 kez görüntülenmiştir. 2,165 kişi formu doldurmuş, 8,113 kişi ise formu doldurmayı tamamlamadan sayfadan çıkmıştır.

Soru formunda katılımcıların ek olarak belirtmek istediklerini yazabilecekleri açık uçlu bir bölüm vardır. Bu deneyimlerin en çarpıcı olanları ilgili başlıklarda *italik* olarak verilmiştir.

Toplanan verileri ülke çapında maruz kalan tüm göstericilere genellemek olanaklı olmasa da, gerek katılımcıların sayısının yüksek olması, gerekse de paylaşılan bilgilerin son derece önemli olması, bu çalışmanın kamuoyu ve yetkililerle paylaşılmasının değerli olduğunu ortaya koymaktadır.

Bulgular

Katılımcıların yaş ortalaması 23.54'tür (Standart sapma 5.71).

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Sayı	Yüzde
Kadın	1,237	57,1
Erkek	897	41,4
İkilik dışı (nonbinary)	26	1,2
Belirtmek istemiyorum	5	0,2

Katılımcıların %57.1'i kadın, %41.4'ü erkek, %1.2'si ikilik dışı olup %0.2'si cinsiyetini belirtmek istememiştir.

Tablo 2'de çalışmaya katılanların gösterilerde polisin kullandığı ajanlardan etkilendikleri illere göre dağılımı sunulmuştur. Katılımcıların %56.1'i İstanbul'dan, %32.8'i Ankara'dan, %6.7'si İzmir'dendir.

Tablo 2. Katılımcıların gösterilerde polisin kullandığı ajanlardan etkilendikleri illere göre dağılım

İl	Sayı	Yüzde
İstanbul	1,215	56.1
Ankara	711	32.8
İzmir	145	6.7
Eskişehir	31	1.4
Antalya	29	1.3
Bilinmiyor	10	0.5
Adana	9	0.4
Kocaeli	9	0.4
Aydın	1	0.0
Denizli	1	0.0
Diyarbakır	1	0.0
Hatay	1	0.0
İçel	1	0.0
Kayseri	1	0.0

Tablo 3'te katılımcıların kimyasal ajanlara kaç kez maruz kaldıkları sunulmuştur.

Tablo 3. Katılımcıların polisin kullandığı kimyasal ajanlara kaç kez maruz kaldıkları

Maruziyet sayısı	Sayı	Yüzde
Bir kez	340	15.7
Birden fazla kez	1,819	84.2
Yanıt vermeyen	2	0.1
Toplam	2,161	100.0

Yanıtlayanların % 84.2'si kimyasal ajanlara birden fazla kez maruz kalmışlardır.

"Basına yönelik hedef alınma ile iki kere gaz fişegi ile defalarca biber gazı göz yaşartıcı gaz ile hedef alındık. Basın çalışanlarına doğrudan uygulandı."

"O yeşil sarı olan gaz fişeklerini art arda onlarcasını attılar, hava alacak yerimiz kalmamıştı ve o gün fişeklerden biri önüme düştüğünde ben de arkadaşım da ölüyoruz sandık."

Çalışmaya katılanlar kimyasal ajanlara ortalama 5.5 saat maruz kalmışlardır. Katılımcıların %10.9'u 1 saat, %14.5'i 2 saat, %15.6'sı 3 saat, %12.0'si 4 saat maruz kaldığını ifade etmiştir.

Katılımcılara kimyasal ajanlara maruz kalma süreleri sorulmuştur. Bu veri doğal olarak ölçüme değil öz bildirime dayanmaktadır. Kimyasal ajanlara maruz kalma sürelerine ilişkin veriler Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. Katılımcıların kimyasal ajanlara maruz kalma süresine göre dağılımı

Bir saat ve daha uzun süre maruz kalan kişilerin ortalama maruz kalım süresi 5.6 saattir.

Süre	Sayı	Yüzde
≤1 saat	398	18.3
2-9 saat	1,387	63.9
≥10 saat	396	18.0
Bilinmiyor	14	0.6

Kimyasal ajarlardan etkilenilen en yakın mesafeye ilişkin veriler Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Kimyasal ajarlardan etkilenilen en yakın mesafe

Yanıt	Sayı	Yüzde
1 metreden az	882	40.8
1-5 metre	875	40.5
5 metreden fazla	401	18.6
Yanıt vermeyen	3	0.1
Toplam	2,161	100.0

Kimyasal ajanlar göstericilere çok yakın mesafelerden uygulanmıştır. Yanıtlayanların %81.3'ü beş metreden az mesafede kimyasal ajanlara maruz kalmışlardır.

Yanıtlayanların tanıklıkları sayılardan daha fazla şey ifade etmektedir:

"Ben 15-20 cm yakından biber gazına maruz kaldım ama arkadaşlarımın maruz kaldığı biber gazı gibi değildi, kalıcı etki yaratan deride kızarıklıklar oluşturan kıyafetlere sinen ve deriden duş sonrası bile çıkmayan ayrı bir gaz daha kullanıldı. Konum Saraçhane."

"Kafama üç-dört cop darbesi aldım sert bir şekilde aynı esnada yüzüme yakın mesafeden kimyasal sıkılıyordu."

"Gaz fişeginden dolayı nefes alamama ve bilinç kaybı yaşadım. 21 mart günü belediye binası önünde önce karnıma (monttan dolayı hasar bırakmadı) gaz kapsülü isabet etti kafamı kaldırdığım anda gözümün hemen altına elmacık kemiğinin üstüne gaz kapsülü isabet etti".

"Halk arasında plastik mermi denen küçük gaz kapsülleriyle elimden vurduğumda (beş metre mesafeden) o an polis işkencesine maruz kaldığım için fark etmedim fakat sol elimin yüzük parmağının elime bağlandığı eklemde oluşan şişlik üç gün sonra, ağrı beş gün sonra, yara ise 11 gün sonra geçti."
"Topluluğun arkasında iken şakak kısmımdan plastik mermi diye adlandırılan mermi ile vuruldum top gibi içerisinde biber gazı tozu vardı normal şartlarda yere sıkılması gerekiyormuş sanırım ancak ben en önde olmama rağmen uzak mesafeden direkt kafama nişan alınarak vuruldum."

Kimyasal ajanlardan etkilenilen en yakın mesafede temas süresi ile ilgili veriler Tablo 6'de sunulmuştur.

Tablo 6. Kimyasal ajanlardan etkilenilen en yakın mesafede temas süresi

Temas süresi	Sayı	Yüzde
1 dakikadan az	558	25.8
1-5 dakika	1,005	46.5
6-10 dakika	289	13.4
10 dakikadan fazla	304	14.1
Yanıt yok	5	0.2
Toplam	2,161	100.0

Kimyasal ajanlardan etkilenilen en yakın mesafede temas süresi ağırlıklı olarak 10 dakikadan azdır.

Yanıtlayanların kimyasal ajanlardan etkilenme düzeyleriyle ilgili öz bildirim verileri Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. Kimyasal ajanlardan etkilenme düzeyi

Etkilenme düzeyi	Sayı	Yüzde
Çok yoğun etkilendim	1,302	60.3
Biraz etkilendim	846	39.1
Etkilenmedim	8	0.4
Yanıt yok	5	0.2
Toplam	2,161	100.0

Kimyasal ajanlardan çok yoğun etkilendiğini belirtenler yanıtlayanların %60.3'ünü oluşturmaktadır.

"Sis bombası dediğimiz plastik mermi içindekiler değil de gerçekten metal bir kapsülden çıkan yoğun gazdan etkilendim (ODTÜ kampüsünde atmışlardı) ilk birkaç dakika neredeyse hiç nefes alamama ve 10-15 dk sonrasına kadar da nefes almada ciddi sıkıntı yaşadım. Daha da ağır etkilenen arkadaşlar için ambulans çağırdık, bayılanlar oldu. Kesinlikle kullanımının, özellikle de anayasal hakkını savunan halk üzerinde kullanımının bir vahşet olduğunu düşünmekteyim."

"Gaz kapsülü atıldıktan sonra beyaz bir toz yayılıyor arkadaşımın üzerinde kalmasın diye montundan silmek için elimi savurdum bir anda öksürük krizine girdim biber gazından çok daha farklı bir şeydi ayrıca gaz ve kapsüle maruz kaldığımız gün eve gittiğimizde arkadaşım çantasına maske olarak taktığı tişörtü koymuştu çantayı sadece açmasına rağmen iki arkadaşım daha önce maruz kalmamasına rağmen öksürük krizine girdi bir diğerinin sanırım alerjisi tetiklendi büyük bir odayı yarım saat havalandırarak kurtulduk öksürükten belki dozajı anlamak açısından yardımı dokunur."

"Yani gaz fişegi yemeden önce hafif öksürüğüm vardı ama gaz fişegi yedikten sonra başlarda daha sık olmak üzere 1 haftadan fazladır öksürüğüm geçmedi arada hala öksürük krizlerine giriyorum. Bir saat içinde üç kere yedim ve normal bir gaz değildi karşı taraftan ateşlendi aynı anda 4-5 tanesi. Ateşlenen fişekler hem barut kokusu saldı hem de her bir fişek birkaç parçaya bölünüp hepsinden gaz çıktı."

"Yaralanma sayılmaz ancak gaz silahından çıkan katı partiküller tam gözümün içine girdi, 2 gün sonra göz tomografisi ve kornea testi yaptırdım bir sorun gözükmediğini belirttiler."

Kimyasal ajanlardan korunmak için malzeme kullanımı konusundaki veriler Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8. Kimyasal ajanlardan korunmak için malzeme kullanımı

Kullanılan malzeme	Sayı	Yüzde
Basit maskeler (fular, bez vb.)	1,417	78.9
Profesyonel maskeler (tıbbi maske, N95 vb.)	880	49.0
Gözlük (iş güvenliği gözlüğü, yüzücü-dalma gözlüğü vb.)	557	31.0
Limon, sirke, süt, antiasit vb. sıvılar	1,279	71.2
Diğer	125	6.9

Yoğun kimyasal ajan maruziyeti katılımcıların gözlerinde de çeşitli semptomlara yol açmış, %65.5 oranında göz yaşarması, % 60.4 gözde batma/yanma hissi, %57.8 gözde kızarıklık, % 35.8 görmede bulanıklık, %31.4 gözde kaşıntı, %30.2 gözde ağrı, % 16.8 göz kapağında yanık, %14.3 ışığa karşı hassasiyet şikayetlerinin geliştiği belirtilmiştir.

"Sol gözüm açıkken içine 30 santimetre mesafeden sıkılan biber gazının etkisi, gözüme ve yüzüme tedavi amaçlı döktüğüm antiasit çözeltilerine ve gözüme sıktığım damlalara rağmen 30 dakika sonra ancak azaldı. Tamamen geçmesi yaklaşık 4 saat sürdü."

"Sol gözümün içine kasıtlı biber gazı sıkıldı ve ambulansa götürülene dek görme yetimi kaybedeceğimi hissettim, gözümü açamaz ve kullanamaz durumdaydım."

"Gözlerim o kadar süre bulanık kaldı ki bir daha düzelmeyecek sandım, çok korktum. Ertesi günü ve o gece de antibiyotikli merhem kullandım gözüm için ve anca geçti."

"Yüzümde sol gözümün 1-2 cm altından plastik mermi ile vurulduktan sonraki ilk bir hafta unutkanlık ve denge kaybı yaşadım. Sağ bacağımda diz altına isabet eden gaz fişegi ise kemiğimi sıyrıp kasığıma geldi, orada da ufak bir göçük meydana gelecek şekilde saplandı."

"Gözüme hedef alınarak bir metreden kısa mesafe içerisinde gaza maruz bırakıldım. Devam eden 24 saat boyunca elimde yanma hissi yaşadım. Harici olarak yüzümün gaza maruz kalan bölümü 24 saat civarında şiş kaldı."

Ayrıca; deride yanma hissi %48.8, kızarıklık %37.6, deride ağrı % 28.6, yanık % 16.6, döküntü %9.3, su toplanması %2.7 oranında ifade edilmiştir.

"Yaklaşık 1 hafta kadar kaşınma ve yanma, bulantı belirtileri sonrası; acil doktoruna göründüm ve bana kaşıntılar için bir krem verdi. Kremi sürdükten sonra alerjik reaksiyon gösterdi vücudumda ve 2 gündür alerjik iğne anestezi ilaçlı krem kullanmama rağmen yanıyorum. Fotoğraflarla belgeledim."

"Derimde gözle görünür yanıklar oluştu. Her yerimde egzama benzeri şeyler çıktı. Bir haftaya yakın çok güçlü nefes darlığı yaşadım ve sesim tamamen kısıldı. Baş ağrısı ve uyuşukluk hissi, beyin bulanıklığı çok yüksekti."

"Biber gazından etkilendiğim iki günün de gecesinde ellerimde şiddetli derecede yanma oldu. Bir günün gecesinde ise duş sonrası kafa derim, ellerim, gözlerim ve penisimde şiddetli derecede yanma oldu."

"Biber gazı yüzünden elim ve kolum günlerce yandı. Ayrıca kimyasal silahla müdahale edildiğinde 17 ama şu an 18 yaşımdayım."

Yanı sıra; sersemlik hissi %34.3, sıkıntı %19.8, bulantı % 18.4, denge bozukluğu %18.2, sinirlilik hali %17.6, konsantrasyon bozukluğu % 15.3, uyuşma hissi %9.9, bilinç bulanıklığı/kaybı %7.1, ajitasyon %4.3 gibi belirtiler ifade edilmiştir.

"Art arda ses bombası kullanıldığı için sese aşırı duyarlılığım var. Ayrıca herhangi bir duman gördüğümde/kokusunu aldığımda midem bulanıyor ve tetikleniyorum."

"İşitme kaybı"

"Denge kaybı, sürekli baş dönmesi"

"Bu seviye bir orantısız güç kullanımının insanlık suçu olduğunu düşünüyorum ve kalıcı bazı sağlık sorunları yaşama ihtimalinin endişesini duyuyorum."

"Nefes darlığı yaşıyorum. Bu ayrıca uykuymu etkiledi. Nefes alamadan uyanıyorum hala. Uykularım düzensizleşti."

"Hayatımda ilk kez biber gazına maruz kaldım o günden beri zihnim çok bulanık arkadaşlarımla sohbet ederken bile odaklanamıyorum"

"Gözlerimi açıp kapadığımda, oturduğum yerden kalktığımda, gözlerimin önünde sanki bir flaş patlamış gibi oluyor ve bu durum kafamın içerisinde fiziksel olarak (elektrik çarpması gibi) hissediliyor."

Katılımcılar gaza maruziyet sonrası hipertansiyon, kalp atımında yavaşlama, bulantı, kusma, karın ağrısı, ishal gibi belirtiler geliştiğini de ifade etmişlerdir.

"Kalp çarpıntısı."

"Üzerimize atılan şeye portakal gazı ve asit diyen oldu birkaç gün doğru düzgün bir şey yiyemedim kusmam ve ishalim başladı su an güçsüzüm ve bağırsaklarım çok zayıf."

"Regl düzenimi de etkilediğini düşünüyorum. Gecikme ve kanama yoğunluğum düştü"

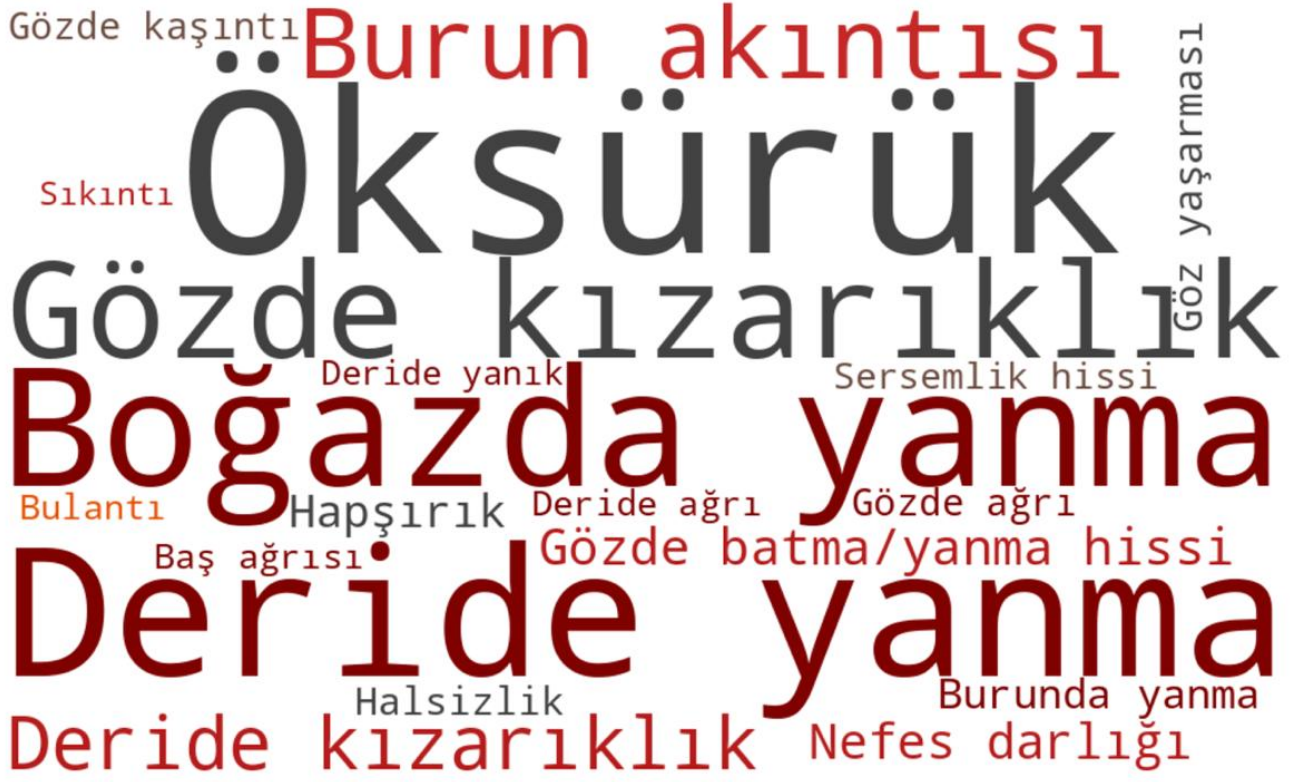
"Beş kere kustum. Üç gün ciğerlerim ağrdı ve çok gerilerdeydim."

Tablo 9. Kimyasal ajanlara maruz kaldıktan sonra ortaya çıkan semptomlar

Semptom	Sayı	Yüzde
Öksürük	1873	86.7
Boğazda yanma	1536	71.1
Nefes darlığı	1457	67.4
Göz yaşarması	1415	65.5
Burun akıntısı	1316	60.9
Gözde batma/yanma hissi	1306	60.4
Gözde kızarıklık	1248	57.8
Burunda yanma	1118	51.7
Deride yanma hissi	1055	48.8
Hapşırık	1004	46.5
Deride kızarıklık	813	37.6
Görme bulanıklığı	775	35.8
Sersemlik hissi	741	34.3
Bulantı	723	33.5
Gözde kaşıntı	678	31.4
Gözde ağrı	652	30.2
Deride ağrı / acı	619	28.6
Halsizlik	593	27.4
Yutkunma güçlüğü	532	24.6
Baş ağrısı	524	24.3

Semptom	Sayı	Yüzde
Sıkıntı	427	19.8
Tükürük salgısında artma	408	18.8
Bunaltı	398	18.4
Denge bozukluğu	393	18.2
Sinirlilik hali	380	17.6
Terleme	379	17.5
Göz kapağı yanığı	364	16.8
Deride yanık	359	16.6
Kalp atımında hızlanma	332	15.4
Konsantrasyon bozukluğu	330	15.3
Işığa karşı hassasiyet	309	14.3
Solunum durması	229	10.6
Astım krizinin başlaması	229	10.6
Kusma	219	10.2
Uyuşma hissi	215	9.9
Karın ağrısı	205	9.5
Deride döküntü	201	9.3
İshal	194	8.9
Kulak çınlaması	189	8.7
Bilinç bulanıklığı-kaybı	154	7.1
Kulak ağrısı	152	7.0
Diğer	110	5.0
Kas kasılmaları	100	4.6
Ajitasyon	94	4.3
Deride su toplanması	58	2.7
İşitme kaybı	36	1.7
Bayılma	23	1.0
Hipertansiyon atağı	21	0.9
Kalp atımında yavaşlama	18	0.8
Herhangi bir şikâyetim olmadı	16	0.7
Kas felci	8	0.4

Tablo 10'da kimyasal ajanlara maruz kaldıktan sonra 1 saati aşkın süre devam eden semptomlar sunulmuş, Şekil 2'de bu bulgular kelime bulutu tekniği ile görselleştirilmiştir.

Şekil 2. Kimyasal ajanlara maruz kaldıktan sonra 1 saati aşkın süre devam eden semptomlar

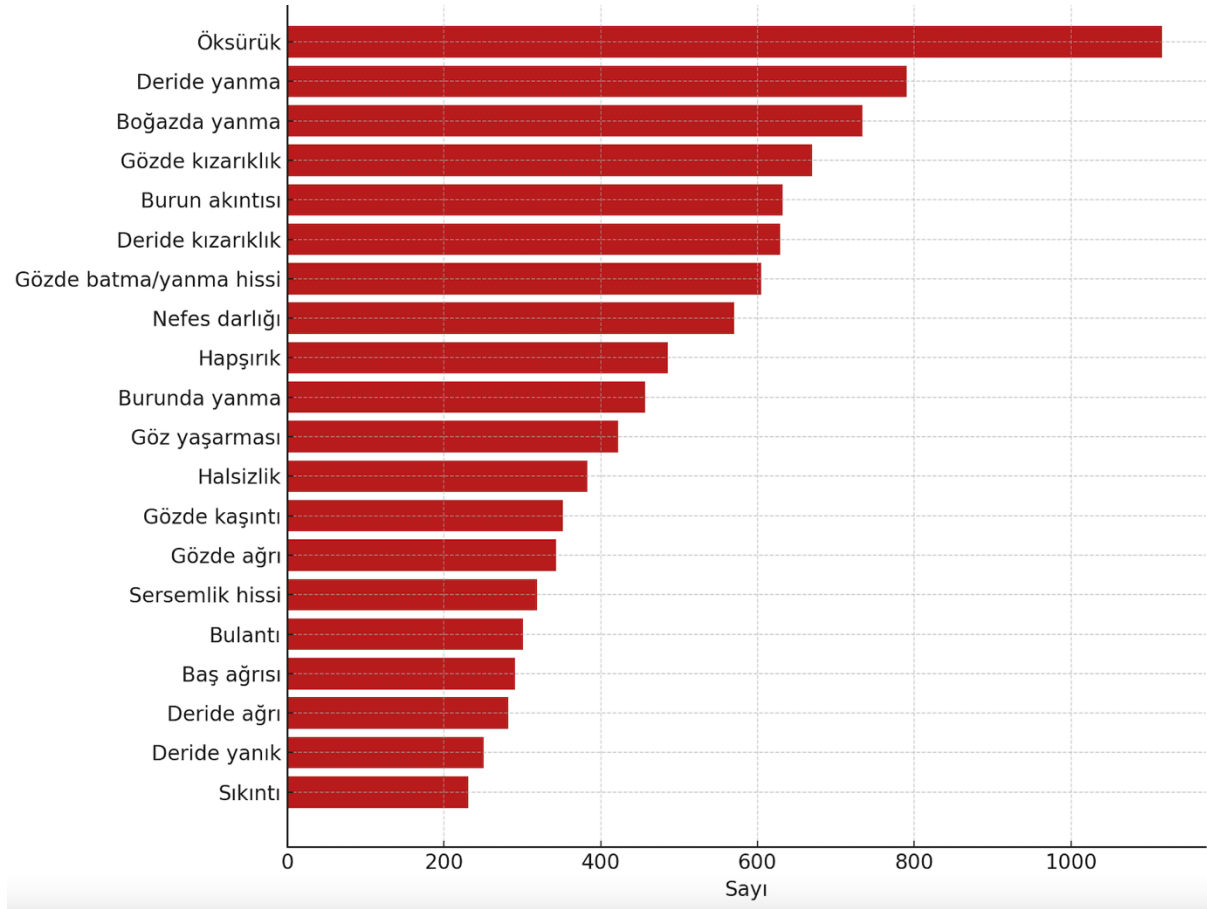
Öksürük, deride yanma, boğazda yanma, gözde kızarıklık, burun akıntısı, deride kızarıklık, gözde batma/yanma hissi, nefes darlığı en sıklıkla bir saati aşkın süre devam eden bulgulardır.

Tablo 10. Kimyasal ajanlara maruz kaldıktan sonra 1 saati aşkın süre devam eden semptomlar

Semptom	Sayı	Yüzde
Öksürük	1116	51.6
Deride yanma	790	36.6
Boğazda yanma	734	33.9
Gözde kızarıklık	670	31.0
Burun akıntısı	632	29.3
Deride kızarıklık	629	29.1
Gözde batma/yanma hissi	605	28.0
Nefes darlığı	593	27.5
Hapşırık	486	22.5
Burunda yanma	457	21.2
Göz yaşarması	422	19.5
Halsizlik	383	17.7
Gözde kaşıntı	352	16.3
Gözde ağrı	343	15.8
Sersemlik hissi	319	14.7

Semptom	Sayı	Yüzde
Bulantı	301	13.9
Baş ağrısı	291	13.5
Deride ağrı	282	13.0
Deride yanık	251	11.61
Sıkıntı	231	10.7
Bunaltı	201	9.3
Sinirlenme	189	8.7
Belirtim olmadı	185	8.6
Görme bulanıklığı	183	8.5
Yutkunma güçlüğü	178	8.3
Göz kapağı yanığı	166	7.7
Deride döküntü	163	7.5
Işığa karşı hassasiyet	160	7.4
İshal	130	6.0
Konsantrasyon bozukluğu	129	5.9
Denge bozukluğu	112	5.2
Yutkunma güçlüğü	105	4.8
Karın ağrısı	101	4.7
Tükürük salgısında artma	101	4.7
Terleme	93	4.3
Uyuşma hissi	79	3.6
Kulak çınlaması	72	3.3
Kulak ağrısı	70	3.2
Astım krizi başlaması	64	2.9
Kusma	61	2.8
Kas kasılmaları	55	2.5
Deride su toplanması	54	2.5
Diğer	53	2.4
Ajitasyon	43	1.9
Bilinç bulanıklığı-kaybı	40	1.8
İşitme kaybı	27	1.2
Kalp atımında yavaşlama	15	0.6
Hipertansiyon atağı	10	0.5
Bayılma	6	0.3
Kas felci	4	0.2

Şekil 3'te kimyasal ajanlara maruz kaldıktan sonra 1 saati aşkın süre devam eden en yaygın 20 semptom gösterilmektedir.

Şekil 3. Kimyasal ajanlara maruz kaldıktan sonra 1 saati aşkın süre devam eden en yaygın 20 semptom

Tablo 11'de katılımcıların kimyasal ajanlara maruz kaldıktan sonra sağlık yardımı alma durumu sunulmuştur.

Tablo 11. Kimyasal ajanlara maruz kaldıktan sonra sağlık yardımı alma durumu

Yanıt	Sayı	Yüzde
Hayır yardım almadım	1508	68.9
Gönüllü sağlık çalışanlarından aldım	540	24.7
Eczaneye başvurdum	54	2.5
Ambulanstaki sağlık görevlilerinden yardım aldım	23	1.1
Hastaneye gittim/götürüldüm	64	2.8

"Direkt olarak -50 cımden az mesafeden- sıkılan gaz sonrası nefes almada ciddi güçlük yaşadım. Daha sonrasında darp sebebiyle hastaneye başvurduğumda çekilen tomografide ciğerlerimde yoğun miktarda mukus benzeri salgı olduğu görüldü. Aradan geçen yaklaşık iki haftanın sonunda hala nefes darlığım ve ara ara öksürüklerim devam ediyor."

"Gaza maruz kaldıktan birkaç gün sonra, yoğun bir sırt ağrısıyla gittiğim hastanede, doktor akciğerimde iltihap olduğunu söyledi. Bir hafta geçmesine rağmen yoğun bir ciğer ağrısı, öksürük ve burun akıntısı yaşıyorum."

Katılımcıların %68.9'u yardım almamıştır. Bu tutumda güvenlik kaygılarının etkili olduğuna ilişkin tanıklıklar vardır:

"Yakın mesafeden sıvı biber gazı yüzüme ve ellerime sıkıldı, yaklaşık 6 saat boyunca cildimde yanma gerçekleşti. Sabaha kadar acıdan asla uyuyamadım, duş aldıktan sonra her şey çok daha kötü oldu, zehirlendiğimi düşündüm ancak hastanede fişlenme korkusuyla doktora gözükmедim. Şimdiye kadar hayatımda yaşadığım en büyük acıydı, sabaha kadar ellerimi süt dolu bir leğende beklettim, ertesi gün aynı süte elimi soktuğumda kısa süre temas etmeme rağmen tekrar yanmaya başladı. Kullanılanın çok ciddi bir kimyasal zehir olduğunu düşünüyorum. O gece bir doktordan yardım almaya çok ihtiyacım vardı ancak kimseye güvenemedim, bu gibi durumlarda kime başvurabileceğimi bilmiyorum."

"Çalıştığım için hastaneye gidebilecek vaktim olmadı. Gittiğim takdirde de protestoya katıldığım için sorunumla ilgileneceğine inancım da yoktu. Ne yazık ki gaz kapsülünün geldiği kafamın sol tarafında şiddetli ağrı devam etmektedir."

Öte yandan polisin gazdan etkilenenleri yardım etme vaadi ile yönlendirerek gözaltına aldığına ilişkin tanıklıklar ifade edilmiştir:

"Gönüllü insanların antiasit ilaçlarıyla etkilenenlere yardım çabasının farkında olup "gel sana yardım edeceğiz şurada" diyerek yaralı insanların koluna girip polislerle teslim ederek gözaltına almaya çalışan sivil polislerle bizzat şahit oldum. Hayatında ilk defa böyle bir kimyasaldan etkilenen durumun şokunu yaşarken bir yandan acı çeken insanların suistimal edilmeye çalışılması insanlık dışıdır."

Tablo 12'de çalışmayı yanıtlayanların kimyasal ajanlara maruz kaldıktan sonra daha önce olmayan ve hala devam eden semptomları sunulmuştur.

Tablo 12. Yanıtlayanların kimyasal ajanlara maruz kaldıktan sonra daha önce olmayan ve hala devam eden semptomları

Semptom	Sayı	Yüzde
Şikâyetim yok	1,128	40.7
Öksürük	563	20.3
Nefes darlığı	373	13.5
Sivilce benzeri döküntüler	252	9.1
Diğer	170	6.1
Yürürken ve hareket ederken dengesizlik	95	3.4
El ve ayaklarda kas güçsüzlüğü	76	2.7
Ayak ve el parmaklarında karıncalanma	65	2.3
Ayak ve el parmaklarında uyuşma	50	1.8

Çalışmaya katılanların %20.3'ünde öksürük, % 13.5'inde nefes darlığı, %9.1'inde sivilce benzeri döküntü, %3.4'ünde yürürken ve hareket ederken dengesizlik, %2.7'inde el ve ayaklarda kas güçsüzlüğü, %2.3'ünde ayak

ve el parmaklarında karıncalanma, %1.8'inde ise el ve ayak parmaklarında uyuşma; daha önce olmayan ve yanıt verdikleri anda devam eden semptomlar olarak ifade edilmiştir.

Yanıtlayanların %33.6'sı gaz fişegi/plastik mermi/biber gazı kapsülü olduğunu düşündüğü malzemelerden kaynaklanan bir yaralanma yaşamıştır.

"Saraçhane'de kafa hizasına plastik mermi sıkıldığına birçok kez şahidim."

"Plastik mermiyi gözlemime göre vücuda denk gelecek şekilde atıyorlar ben pankartım sayesinde korunabildim ancak olmasaydı ciddi yaralanmalarım olacaktı."

Tablo 13'te gaz fişegi/plastik mermi/biber gazı kapsülü ile yaralanma yaşayanların yaralanma yerlerine ilişkin veriler sunulmuştur. 727 kişi 1,516 yaralanma bildirmiştir. Birden fazla vücut bölgesinin yaralanması söz konusu olabileceği için yüzde toplamı alınmamıştır.

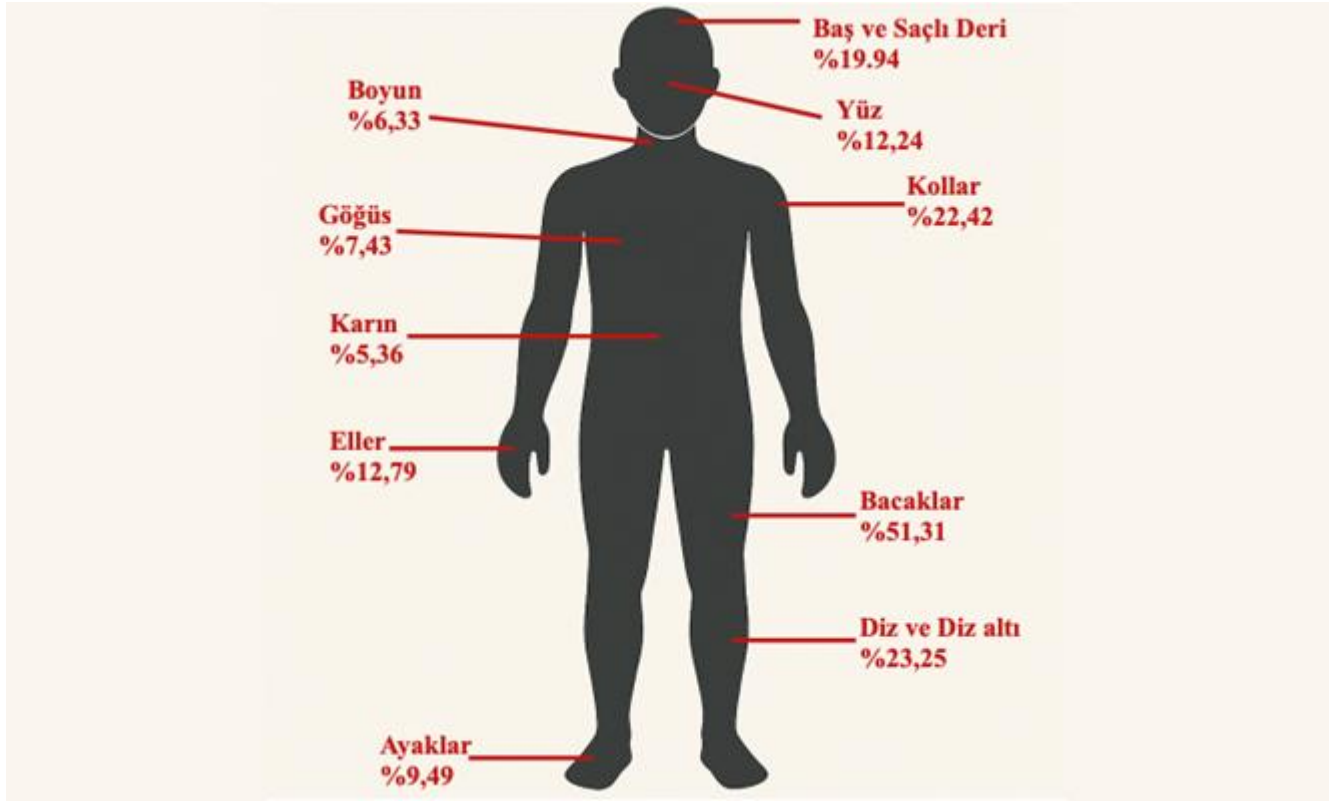
Tablo 13. Gaz fişegi/plastik mermi/biber gazı kapsülü ile yaralanma yaşayanların yaralanma yeri

Vücut Bölgesi	Sayı	Yüzde
Bacaklar	373	51.3
Sırt	187	25.7
Diz ve diz altı	169	23.3
Kollar	163	22.4
Baş/saçlı deri	145	19.9
Eller	93	12.8
Yüz	89	12.2
Ayaklar	69	9.5
Göğüs	54	7.4
Göz	51	7.0
Boyun	46	6.3
Karın	39	5.4
Diğer	38	5.2

"Kafamdan plastik mermi ile yaralandım. Üdem topladı ve günlerce ağrı yaşadım."

"Plastik mermi tam kulağıma geldi ilk 25 dakika hiçbir şey duymadım ardından morarma kızarıklık ve dökülme oldu."

"Plastik mermiyi alınma yedikten sonra önce kızardı sonra ertesi günlerde kafa tasımın o kısmında ağrı başladı ezilmeden dolayı yüksek ihtimalle sonra kabuk bağlayıp döküntü oluştu."

Şekil 4. Gaz fişegi/plastik mermi/biber gazı kapsülü ile yaralanma yaşayanların yaralanma yeri

Tablo 14'te gaz fişegi/plastik mermi/biber gazı kapsülü ile yaralanma yaşayanların yaralanma türü sunulmuştur.

Tablo 14. Gaz fişegi/plastik mermi/biber gazı kapsülü ile yaralanma yaşayanların yaralanma türü

Yaralanma türü	Sayı	Yüzde
Morarma	491	39.8
Kızarıklık	449	36.4
Sıyrık	156	12.6
Diğer	63	5.1
Açık yara	51	4.1
Göz yaralanması	22	1.8
Kırık	1	0.0

"En çok etkilendiğim gaz, plastik mermi içinde toz halindeki gazdı. Yanımda olan birinin yüzüne plastik mermi geldi. Ona yardım etmeye çalışırken mermi içinden çıkan ve etrafa saçılan tozdan etkilendim."

"Havada birkaç kez patlayıp dağılan şeylerden bir tanesinin parçası sağ gözüme girdi. Gözde yanma, açamama gibi şikayetlerin yanı sıra tüm vücudumun sol tarafında bir zonklama hissettim, sersemlik ve denge kaybı da vardı. Bu havada birkaç kez patlayan şey tehlikeli olabilir."

Tablo 15'te katılımcıların gaz fişegi/plastik mermi /biber gazı kapsülü ile yaralanma sonrası herhangi bir sağlık yardımı alma durumu sunulmuştur.

Tablo 15. Gaz fişegi/plastik mermi /biber gazı kapsülü ile yaralanma sonrası herhangi bir sağlık yardımı alma durumu

Yanıt	Sayı	Yüzde
Hayır yardım almadım	1199	82.0
Gönüllülerden aldım	174	12.0
Gönüllü sağlık çalışanlarından aldım	36	2.5
Eczaneye başvurdum	17	1.1
Ambulanstaki sağlık görevlilerinden aldım	10	0.6
Hastaneye gittim/götürüldüm	27	1.8
Toplam	1463	100.0

Bu soruya yanıt verenlerin %82.0'si yardım almadığını ifade etmiştir. Açık uçlu sorulara verilen yanıtlarda bunun nedeni ortaya çıkmaktadır:

"Kafamdan plastik mermi ile vuruldum, kan kaybı yaşadım fakat tedavi olmadım, tedavi amaçlı gideceğim hastaneden gözaltına alınma durumum olabilirdi çünkü..."

"Ne olduğunu bilmediğim, yüksek ihtimalle gaz kapsülü ile yaralandım. Kulağımın biraz altına isabet etti. Sanırım geliş hızından dolayı kafa travması yarattı. İlk gün yoğunlukta olacak şekilde bilinç kaybı, seğirme, algı bulanıklığı, kusma, baş ağrısı, kollarda ve bacaklarda güç kaybı (bir süre yürürken zorlandım) yaşadım. Ezilerek darp edildiğimizde sıkılan yakın mesafe göz yaşartıcı gazdan dolayı günler geçmesine rağmen boğazımda bir tıkanıklık var ve özellikle uyurken sürekli astım krizi benzeri krizler geçiriyorum. Adli kayıttan dolayı doktora başvurmadan çekindiğimiz için maalesef hiçbir sağlık kuruluşuna başvuramadım."

"Cop yemekten kafam kanadı ve göçük var. Bayram tatili yüzünden henüz hastaneye gidemedim. Şiddetli baş ağrısı, özellikle uzandığımda kafamda açılan yerde yanma ve zonklama hissi mevcut."

Bir katılımcı yakındaki ambulansa ilişkin bir deneyim aktarmıştır:

"Epilepsim olduğunu söylememe rağmen ambulanslar asla yardım etmedi ambulansın içine bile almadılar. Alandaki arkadaşlar yardım etmese bilincimi kaybetmiştim. Gözümdeki yanma ve kapsüllerin geldiği yerlerdeki morarma artık ağrıtmadığında bile elimdeki yanma hissi bir hafta kadar devam etti."

Gönüllü sağlık emekçileri gösteri kontrol ajanlarından etkilenen ve yaralananlara müdahale etmiş, kendilerinin de etkilendiği koşullarda olabildiğince ilk yardım hizmeti sunmuşlardır.

"Ben saraçhanede ilk yardım köşesi yapmıştım. Gazdan ve plastik mermiden etkilenenleri tedavi etmek için gönüllüydüm. Arkadaşların üstündeki gazlardan etkilendim. Arkadaşlarımdan plastik mermi sonucu açılan kaşlarını, yarılan kafalarını tedavi ettim."

"Tıp fakültesi 5. sınıf öğrencisiyim, kullanılan madde ne bilmiyorum ama gözlemlediğim üzere havada saçılan damlacıklar çok net bir şekilde seçiliyor. Hafif atıştıran bir yağmur gibi yağıyordu resmen. Ciltte temas ettiği yerleri başta hafif yakıyor ama su veya serum fizyolojik ile yıkadığımız zaman çok daha kötü bir şekilde yaktı. 2-3 gün boyunca hala yanma hissi hissettiğini söyleyenler oldu. Ama hem cildi hem gözü yağ bazlı maddeler ile silmek oldukça işe yaradı ve ağrıyı hafifletti."

"Yaralanmalarımı belli bir noktadan sonra hissetmedim. Gönüllü sağlıkçı arkadaşlarımla beraber en ön safta yaralı çıkartıp korurken genellikle yaralandık ama ekipmanımız olduğu için majör bir problem yaşamadık ama eylemler başladığından beri şahsi olarak 80-90 kişiye ilk yardımda bulundum."

Tanıklıklarla Şiddet Ortamı

"23 Mart akşamı Saraçhane'de Özgür Üzel'in konuşmasının bitmesi sonrasında polisin kemerden yoğun müdahalesi başladı. Yakın mesafeden gaz sıkıldı. Meydana doğru koşarken öndekilerin yerdeki demire takılıp düşmesiyle eylemlerin simgelerinden biri haline gelen sahipsiz ayakkabılar ile sonuçlanan bir izdiham yaşandı. Üzerime kaç kişinin düştüğünü bilmiyorum ama iki kişi kollarımdan çekmesine rağmen belden aşağıyı asla hareket ettiremediğim bir süre oldu. Üzerimdeki ağırlık nedeniyle nefes almam zorlaştı. Belki 15-20 kişinin nefes alamıyorum diye bağırıldığı bu ortamda kafamı kaldırdığımda polislerden birinin üzerime eğilip yüzüme biber gazı sıktığını gördüm. Direkt gözlerimin içine sıktı. Yüzümde bandana ve n95 maske olduğu için boğulmaktan kurtuldum. Ancak yüzümde 1. derece yanıklar oluştu. Talcidli su ile müdahale etmemize rağmen 2-3 saat süren yüzümde ve gözlerimde çok şiddetli yanma hissi ve kızarıklık oldu. Yaklaşık 24 saat boyunca gözlerim, göz çevrem, yüzümün açıkta kalan kısmında yanma hissi ve kızarıklık devam etti, derim soyuldu. İzdiham alanından ayakkabılarımı bırakarak kurtulabildiğim için Yenikapı metroya kadar polislerden cop ve dayak yememek için çoraplarımla koştum. Benimle aynı durumdaki arkadaşım ayakkabısız haliyle Vezneciler metroya koşarken polislerden pek çok kez cop ile şiddet gördü. Hepimiz çok ağır küfürler işittik. 2 Nisan itibariyle topuklarımda ve alt bacaklarımda hala ağrı ve morluklar mevcut."

"Polis ellerim havada ağlayarak yürürken alandan çıkmaya çalışıyorum dememe rağmen "Sabahtan beri sizinle uğraşıyorum siktir git çık buradan" diyerek copla kafama vurdu, kafam şişti ve gözüm morardı. 23 Mart'ta Saraçhane'de oldu. Morluk bugün neredeyse tamamen geçti. Darp raporu almaya çekindim. Biber gazını da parktan Vezneciler metrosuna yürüyene kadar yüzüme doğrudan sıkın 4 polis oldu. Kalabalıktan yere düştüğümde de bir tanesi saçlarımdan tutup tekmeleyerek yerden kaldırdı, öyle ki tokam paramparça saçımın içine dağılmıştı. Yol boyunca tekmelendim de koşarak çıkmam istendi ama gazdan göremediğim için ve tekrar yere düşmek istemediğim için yürümek zorundaydım."

"Ben bir ODTÜ öğrencisiyim ve size A1 kapısı yakınlarında yaşadıklarımızı kelimeler ile anlatamam. Daha önce yediğim biber gazlarına hiç benzemiyor. Ortamıza atıyorlar ve saniyeler içinde herkes perişan oluyor. Yeni attılar hemen bir daha atmazlar diyoruz yine atıyorlar. 20 Mart'taki ODTÜ eyleminde dört kere ambulans geldi. Plastik mermileri hiç düşünmeden sıkıyorlar. Yaşça büyüklerim de biz böyle bir şey hiç görmedik diyor. Birileri ölecek diye korkuyorum. TOMA müdahale ettikten sonra hareket bile edemez hale geliyoruz gece ısladığımız için."

"Gazeteciyim 4 gün boyunca Saraçhane'de eylemleri takip ettim. Polis çok sayıda biber gazı, plastik mermi kullandı. Direk eylemcileri ve gazetecileri hedef aldı. Yaralanan kişilere tanık oldum. Kafasına darbe alan eylemciler vardı. Şahit olduğum bir eylemci kafasına darbe almıştı (galiba plastik mermi diye düşünüyorum) elleri çok titriyordu. Eylemlerin 3'üncü günü kullanılan kimyasal diğer günlere göre daha ağırdı çalışmamız imkansızdı. Polis bilinçli olarak gözlerime ve kafama biber gazı sıktı. Saçlarımda uzun saat boyunca ağır yanma ve acı hissettim. Biber gazından gözlerimin kapandığı oldu. Bu zamanlarda kör olabileceğimi hissettim bu biraz stresliydi benim için. Eve gelip banyo yaptıktan sonra ellerimde yoğun acılı ağrılar oldu. Sabahta bu ağrılar devam ediyordu."

"ODTÜ A1 de hiçbir yayın kuruluşu olmadığı için polisin çok üst sert gereksiz müdahalesine maruz kalıyoruz lütfen sesimizi duyun, çok sayıda gaz bombası aynı anda tüm yolu ve kaçış noktalarını kapayacak şekilde atılıyor, gelen ambulansın gelmesine çıkmasına izin verilmiyor ki ambulansa dahi gaz

bombası atıldı, hiçbir yardım alamıyoruz sesimizi çektiğimiz şeyleri kimse görmüyor bilmiyor lütfen sesimiz olun. Bazen attıkları gazlar anında kusturan tipten farklı bir şey oluyor ne attıklarını bilmiyorum."

"23 Mart 23.30 sularında elimde Atatürklü Türk bayrağı ile Saraçhane'den tramvay durağına yürüyerek inerken; sarışın 1.90 boylarında beyaz kasklı bir kadın polis tarafından durduk yere kafama iki yumruk yedim. Koş koş dedi. Suçlu olmadığım için niçin koşarak kaçacaktım saçma bulmuştum. Yürüyerek indiğim için hırsını alamadı, Atatürklü Türk bayrağını elimden aldı kafama vurdu attı ve copladı. İki erkek polis daha geldi kafama vurdu ve copladı. Bunları unutmamak ve kaydedilsin diye anlatıyorum. Zamanı gelince hesabı sorulsun diye anlatıyorum. Ben 1.55 boyunda kendi halinde 38 yaşında bir kadın olarak bu yaşadıklarımı hiç hak etmedim. 23 Mart Pazar gecesi o alanda sarayın polisleri tarafından numarasız beyaz kasklı polisler tarafından bir kıyım yaşandı masum halka ve öğrencilere. Kayıtlara geçsin."

"Polis sıvı gaz ile plastik kaplamalı biber gazı kullandı. Çoğu zaman kitlede bulunan kişileri direk hedef aldı. Kapsül kullanan polisler ile amirler arasında sürekli gerginlik yaşanıyordu. Polis kişileri direk hedef alıyordu. Gece boyunca amirlerin uyarılarına rağmen direk hedef alma devam etti. Belgeselci olarak bir geceyi kayıt almaya çalıştığım için gece boyunca gaza maruz kaldım. Gezi döneminde benzer maruz kalma hallerinden sonra alerji seviyem çok yükseldi. Son on yıldır alerji ile yaşıyorum. Yine ani terlemeler yaşıyorum."

"Gözaltına alınırken darp sonucu dizlerim yaralandı ve morardı. Ters kelepçe pozisyonunda göz altına alındığımdan bileklerimde ve kollarımda ağrı oluştu."

"İlk gözaltına alınmamızdan sonra ve adliyeye gitmemizden önceki iki sağlık kontrolümüz hastanede yapıldı. 96 saatlik gözaltı süremizdeki üç gece ise hastaneye gitme talebimize rağmen valilik kararı gerekçe gösterilerek doktorlar tarafından nezarethanede muayene edildik."

"Gözaltı sürecinde nezarette kaldığım süre içerisinde (24/27 Mart 2025) kadın polis tarafından üstümde çakmak araması yapıldı cinsel organıma bir kez elleyerek uyarmama rağmen ikinciyi dalga geçerek yaptı. Nezarette dört gün boyunca her gün doktor geldi ve kontrol yapacaklarını söylediler biz de hastaneye gitmemiz gerektiğini söyledik ve doktor kontrolünü reddettik. Gaza maruz kalmamın yanı sıra polis şiddeti gördüm. TİHV'e başvurdum ve bana çok yardımcı oldular. Teşekkür ederim. Emeliğinize sağlık."

"Kapalı mekâna da gaz saldırısı olması sebebi ile, İBB'deki çalışanların dahi öksürmekten rahatsızlandığını ve nefes alamadıklarını da görmüş olduk."

"Plastik mermi ve sıkılan kimyasallara ek olarak bacaklarım ve suratım tekmelendi ve fiziksel olarak boğuldum. Hala yutkunmakta zorlanıyorum ve sendeliyorum."

"Polis beni yere düşürdükten sonra ellerime kalkanın kenarıyla vurdu, dizlerimde morarma ve ellerimde kanama oldu. "İşin uzamaması için" darp raporu almadım."

"Cinsel bölgelerim dahil olmak üzere alt vücudumda on günü aşkın ezilmelere sebep olan bir biçimde dayak yedim, kafama defalarca vuruldu ve saçlarım koparılırcasına çekildi."

"Polis şiddetinden dolayı dudağım patladı, elmacık kemiklerimde ve göz altlarımda morarma var. Kafama birçok kez darbe aldım."

"Polis şiddeti sonucu kolum kırıldı. Bize yapılanların işkenceden farkı yoktu..."

"Biz bunları hak edecek bir şey yapmadık. Aradığımız şeyler tam liste: Hak, hukuk, adalet!"

Tanıklıkların İşaret Ettiği Psikolojik Sorunlar

"Polisin şiddetine maruz kaldığım tüm anları düşündüğümde göğsüm daralıyor, korku ve endişe hisleriyle kalp atışlarım hızlanıyor, nefes almakta birkaç saniyeliğine güçlük çekiyorum. Bu da sanırım psikolojik etkileri..."

"Fiziksel şiddet ve ülke gündeminde yaşananlar nedeniyle psikolojik sorunlar yaşamaya başladı ve her geçen gün bu sorunlar yoğunluğunu arttırıyor. Hem direnmek hem de "bunları yaşayacaksam neden yaşıyorum ki ben" düşüncesiyle intihara varan yoğun baskı altında hissediyorum. Psikolojik sorun(lar) oluşması da sağlık sorunu olduğundan belirtmem gerekir diye düşündüm..."

"Tüm bu süreç içinde anayasal hakkım olarak yet aldığım barışçıl protestolarda hem sözlü hem de orantısız olarak fiziki polis saldırılarına maruz kaldım, yaşadığımız bu olaylar maalesef ben ve çoğu arkadaşım da psikolojik ve fiziksel travmalara sebep oldu."

"Takip edilme hissi, her an bir yerden polis çıkacak, ara sokaklarda beni ve arkadaşlarımızı alacak hissi. Ev baskını, ifadeye çağırılma, aranma, tutuklanma çekincesi..."

"Travma sonrası stres bozukluğu, depresif bozukluk teşhisleri ile psikolojik tedavi alıyorum ayrıca uykusuzluk sese karşı yoğun duyarlılık korku, sıkıntı, yoğun kâbus görmeye başladım."

"Yaklaşık bir hafta boyunca sürekli midem bulandı, bunun sebebinin Travma Sonrası Stres Bozukluğu olabileceğini düşünüyorum."

"Anksiyetemde ciddi bir artış oldu ataklarımın sıklığı ve şiddeti arttı."

"Psikolojim etkilendi, umutsuzluk, üzüntü duygularım yoğun..."

"Yardım edin!"

"Yaşımı girip ardından bunca şeyi bir arada görüp işaretleyince kendimi berbat hissettim."

Sonuçlar

1. TTB internet sitesinde soru formu 10,274 kez görüntülenmiştir. 2,165 kişi formu doldurmuş, 8,113 kişi formu doldurmayı tamamlamadan sayfadan çıkmıştır. Bu veri bir katılımcının “*Lütfen fişlemeyiniz teşekkürler*” ifadesinde dile gelen ülkemizdeki güven ortamının belirgin bir göstergesidir.
2. Sayısı yüzlerle ifade edilebilecek katılımcı açık uçlu sorulara verdikleri yanıtlarla kendilerini ifade etmişlerdir. Bu da TTB’ye olan güvenin bir göstergesidir. Pek çok katılımcı duydukları güveni farklı biçimlerde dile getirmişler, yaşanan şiddet ortamı ve hak ihlallerinin görünür kınması, belgelenmesi, tarihe not düşülmesinden duydukları memnuniyeti dile getirmişlerdir.

“Sizlere bu çalışmayı yaptığınız için çok teşekkür ederim. Barışçıl protestolara karşı kimyasal silah kullanımına karşı çok kıymetli bir çalışma olacak.”

“Örgütlü mücadelenin içerisinde yer alan bir öğrenci olarak 19 Mart günü yıktığımız barikatların korku duvarını da yıktığının bilincindeyim. Bu duvarların yıkılması ise peşinde bir mesleki, sendikal, parti örgütlenmesi ihtiyacını doğurmaktadır. O yüzden bu değerli anket için teşekkür ediyorum. Sağlıkçı yurttaşlarımızın örgütlülüğünün büyümesi, işkence ve gözaltında şiddet gibi konularda bilincinin ve inisiyatifinin artması öncelikli taleplerimdir.”

“İyi ki TTB var, selamlar sevgiler!”

3. İfade edilen tanıklıklar yaşanan şiddet ortamını tüm çıplaklığıyla ortaya koymakta, anayasal bir hak olan barışçıl protestoların düşmanca bir yaklaşımla karşılandığına dair tarihe not düşmektedir.
4. Gaz fişegi/plastik mermi/biber gazı kapsülü ile yaralanma verileri bedenın yaşamsal bölgelerinin kasti olarak hedef alındığını göstermektedir. Gösteri kontrol ajanlarının protesto eylemlerine katılanlara zarar verme kastıyla kullanıldığına dair önemli bulgular vardır.
5. Benzer biçimde, kimyasal ajanların çok yakın mesafeden, yüzü ve gözleri hedef alarak, kapalı alanlarda dahi uygulanması da kolluk güçlerinin yaşamsal risk oluşturmaya en azından önemsemediklerine işaret etmektedir.
6. Katılımcıların %78.9’u yalnızca basit maskeler (fular, bez vb.) ile korunmaya çalıştığını belirtmiştir. Bu durum, maruziyetin sağlık etkilerini artırabilecek bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.
7. Gezi protestoları döneminde Türk Toraks Derneği’nin yaptığı değerlendirmelerde, kimyasal ajanların solunum sisteminde kalıcı, kronik, ciddi sağlık sorunlarına neden olduğu bilimsel olarak ortaya konmuştur. Buna rağmen barışçıl eylemlerde bu yaygınlık ve şiddette, en hafifinden pervasızca kullanılmaları kabul edilemez.
8. Katılımcıların tanıklıkları güvenlik güçlerinin müdahalelerinin oldukça ciddi psikolojik sonuçlar yarattığını göstermektedir. Bu nedenle, protesto sonrası dönemde bireylerin psikolojik izlem ve destek hizmetlerine yönlendirilmesi önem arz etmektedir.
9. Kadınlara ve LGBTİ+ bireylere yönelik çıplak arama ve cinsel şiddet iddiaları hem medyada hem de bireysel tanıklıklarda yer almaktadır. Bu iddialara dair adli ve idari süreçlerin titizlikle yürütülmesi hem insan haklarının korunması hem de kurumsal şeffaflık açısından elzemdir.
10. Gözaltına alınanların sağlık muayenelerinin emniyet birimlerinde yapılması kabul edilemez bir uygulamadır. Tüm hekimlerin meslek ahlakına ve temel haklara aykırı bu uygulamaya karşı çıkma ve katılmama yükümlülüğü bulunmaktadır.
11. Katılımcıların %99.4’ü kimyasal maddelerden yoğun ya da orta düzeyde etkilendiğini belirtmiştir. Buna karşın yalnızca %2.8’lik bir kesim (64 kişi) yardım almak için sağlık kuruluşlarına başvurmuştur. Bu durum, gösteri kontrol ajanlarından etkilenenlerin adli raporlama ya da sağlık yardımı alma konusundaki

çekinceleri olduğu, güvenli ve nitelikli sağlık hizmetlerine erişimlerinin sağlanamadığı yönünde kaygıları gündeme getirmektedir.

12. Göz yaşartıcı gazlar ve benzeri kimyasal ajanlar, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarında insan hakları ihlali olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi (CPT) bu tür ajanları potansiyel olarak zararlı maddeler arasında sınıflandırmaktadır. Gösterileri kontrol amacıyla kullanılan kimyasal ajanlar yasaklanmalıdır.
13. Yurttaşlarımıza şiddet uygulayan, yaralama, öldürme kastıyla müdahale eden ve ihmali bulunan tüm güvenlik görevlileri yargılanmalıdır.

Türk Tabipleri Birliği, hekimlik meslek ahlakının gereğı olarak, yaşam hakkını, sağlık hakkını, sağlıklı bir çevrede yaşama hakkını savunmaya devam edecektir.

Özet

Mart 2025 döneminde Türkiye’de yerel yönetimlere yönelik yapılan görevden almalar, kamuoyunda geniş yankı uyandırmış ve yaygın kitlesel protestolarla karşılık bulmuştur.

Ülke çapında günler süren barışçıl gösteriler sırasında kolluk güçleri orantısız güç kullanmış, protestocular yoğun biçimde gösteri kontrol ajanlarına maruz kalmıştır. Göz yaşartıcı gaz ve plastik mermi gibi ajanların göstericileri hedef alarak ve hatta Türkiye’nin de imzacısı olduğu Kimyasal Silahlar Konvansiyonu’na göre ‘kimyasal silah’ sınıfına girecek biçimde kullanılması nedeniyle pek çok kişi önemli sağlık sorunları yaşamış ve yaralanmıştır.

Türk Tabipleri Birliği, gerek gösteri kontrol ajanlarının kullanımı gerekse de başka biçimdeki hak ihlallerinin görünür kılınması, kamuoyunun bilgilendirilmesi ve yetkililerin uyarılması amacıyla internet sayfası üzerinden bir çalışma yürütmüştür.

Çalışmaya katılan 2,165 kişinin;

- Büyük çoğunluğu birden fazla kez
- Yaklaşık yarısı çok yakın mesafeden
- Saatler sürebilen biçimde (ort. 5.5 saat)

göz yaşartıcı gaza maruz kaldığını,

- Üçte ikisi yoğun biçimde etkilendiğini,
- En sık görülen sağlık sorunlarının öksürük, boğazda yanma ve nefes darlığı olduğunu,
- Bu yakınmaların 1 saat sonra da devam ettiğini

ifade etmiştir.

Ayrıca katılımcıların;

- üçte biri gaz fişegi, biber gazı kapsülü ya da plastik mermi ile yaralandığını,
- yaralanmaların üçte biri bedenin yaşamsal bölgelerinde oluştuğunu,

belirtmiştir.

Bu ifadeler kolluk güçlerinin söz konusu kimyasal ajanları temel insan hakları ile ulusal ve uluslararası düzenlemeleri ihlal eder biçimde kullanıldığına ilişkin açık bir göstergedir.

Ayrıca, gösteri kontrolü amacıyla kullanılan kimyasal ajanlar, kısa ve uzun dönemli sağlık sorunlarına yol açabildiği gibi, var olan sağlık sorunlarının ağırlaşmasına ve hatta saygıyla andığımız Metin Lokumcu örneğinde olduğu gibi ölüme yol açabilmektedir.

İnsan sağlığına ciddi zarar verebilen bu maddelerin kullanımı yasaklanmalıdır.

Katılımcılar, gösteri kontrol ajanlarının neden olduğu sağlık sorunlarının yanı sıra;

- Kolluk güçlerinin kasklarında numara olmadığı
- Kolluk güçlerinin göstericileri yardım etme vaadi ile yönlendirerek gözaltına aldığı
- Gözaltında “sağlık muayenesi” yapıldığı
- Gözaltında cinsel şiddet uygulandığı

biçimindeki ağır hak ihlallerinden söz etmişlerdir.

Sözü edilen tüm hak ihlalleri gereği gibi soruşturulmalı ve tüm sorumlular yargılanmalıdır.

TÜRK TABİPLERİ BİRLİĞİ